

A TELEPÜLÉSTUDOMÁNY TUDOMÁNPOLITIKAI PROBLÉMÁI*

HELYZETKÉP

DEÁK SÁNDOR és mtsai

[Beérkezett 1973. április 2-án]

Jelen helyzetkép röviden értékeli hatékonyságuk és érvényességük szempontjából a témakörben korábban készült fontosabb tanulmányokat, majd a településtudomány azon főbb problémáira mutat rá, amelyek általános tudománypolitikai vonatkozásuk vagy sajátosan településtudományi jellegük miatt tarthatnak számot az érdeklődésre. A tanulmány foglalkozik az MSzMP KB Tudománypolitikai Irányelveinek a településtudományi kutatómunkában való érvényesülése kérdésével, majd javaslatot tesz azon főbb elvek, feladatok körére, melyek a Településtudományi Bizottság tevékenységét a továbbiakban meghatározhatják.

I. A Településtudományi Bizottság feladata

A kiküldött munkabizottság feladatának meghatározásakor azokra a tanulmányokra kívánt támaszkodni, amelyek az MTA Műszaki Tudományok Osztályának Településtudományi Bizottsága (a következőkben: TTB) kezdeményezésére vagy attól függetlenül készültek és a szakirodalomban a közelmúltban láttak napvilágot. Ezek a tanulmányok foglalkoztak a településtudomány tartalmával és kapcsolódásaival, a településtudományi kutatások múltbeli és jelenlegi helyzetével és a további kutatások konkrét feladataival, ennek során a szűkebb értelmű városépítés tudományos művelése helyzetével, feladataival is. Az említett tanulmányok birtokában szükségesnek mutatkozik a településtudomány kutatásainak jövőbeni szervezése érdekében a szakterület tudománypolitikai problémáinak olyan összefoglaló áttekintése, mely koncepcionális, szemléleti és konkrét segítséget nyújt a további munkához, esetenként ezzel kapcsolatos állásfoglalásokhoz, intézkedésekhez.

A tudománypolitikai irányelvek témájának napirendre tűzését indokolja és időszerűsíti a településtudomány egyre fokozódóan interdiszciplináris jellege,

* Kidolgozta a kiküldött munkabizottság: DEÁK Sándor a műsz. tud. kandidátusa (a bizottság vezetője), GERLE György a műsz. tud. doktora, GRANASZTÓI Pál a műsz. tud. doktora, KOVÁCSHÁZY Frigyes a műsz. tud. doktora, PERCEL Károly, a műsz. tud. kandidátusa.

a tudományos-technikai forradalom nyomán felgyorsult fejlődés, az MSZMP KB Tudománypolitikai Irányelveinek megjelenése óta eltelt időszak és a megváltozott gazdasági irányítás eddigi tapasztalatai. Az elmúlt időszakban e változások nyomán jobban láthatóvá váltak a kutatásirányítás, szervezés területén fennálló ill. felhalmozódott hiányosságok. Mindez szükségessé és lehetővé teszi a tudományos fejlődés változó igényeinek újból való felmérését.

A tudományos kutatás méreteiben is megváltozott, mindinkább a társadalmi tevékenység szervezett ágazatává válik, mely a nemzeti jövedelem ill. a termelési beruházások egyre fokozódó hányadát veszi igénybe, gyorsul a tudományos eredményeknek a gyakorlatban való közvetett vagy közvetlen hasznosítása. Az is mind nyilvánvalóbb, hogy miként a termelésben, úgy a tudomány területén sem lehet autarkia-ra berendezkedni. Az integrációs együttműködési lehetőségek kihasználása alapvetően befolyásolhatja kutatásaink szervezését, tartalmát és módszereit. A tudományos eredményeknek az osztársadalom érdekében való maximálisan hatékony felhasználása a szocializmusban sem valósul meg automatikusan, de ez olyan társadalomfejlesztési lehetőség, amelyet csak megfelelő tudományos, objektív szemlélettel és szervezőmunkával lehet gyümölcsöztetni. A hazai tudományos — ezen belül különösen a településtudományi — kutatásoknak nemcsak a „hagyományos” tudományágakkal való együttműködési kötelezettségei növekednek, hanem emellett jelentős, korábban elhanyagolt tudományterületeket kell megismernie és adaptálnia, ill. sajátos igényeinek megfelelően továbbfejlesztenie (pl. szociológia, pszichológia, kibernetika, prognosztika). Fokozott súllyal jelentkezik a társadalomtudományokkal való együttműködés fontossága is, különösen az újabb országos ökológiai, környezetfejlesztési feladatokkal való összefüggések tekintetében.

A településtudomány fontos feladata, hogy a társtudományokkal való együttműködés fokozása mellett gondosan ügyeljen arra, nehogy elmosódjék a település — mint a társadalmi-gazdasági-műszaki fejlesztés térbelileg koncentráltan realizált megjelenése — kérdésének problémaköre.

Az elmondottak alapján a TTB szükségesnek tartotta, hogy napirendre tűzze szakterülete tudományos művelési feltételeinek a nemzetközi, ezen belül a szocialista országok feltételeivel, ill. a hazai igényekkel való összevetését és a településtudomány tudománypolitikai feladataival kapcsolatos elveinek, feladatainak rögzítését. Jelen áttekintés, megállapítások alapul szolgálhatnak — az egyes fejezetek közötti néhány szükségszerű átfedéssel — a tudományág további fejlesztésére, művelésére vonatkozóan szükségessé váló elhatározásokhoz.

2. A témát érintő korábbi településtudományi és egyéb anyagok rövid értékelése aktualitásuk, hatékonyságuk és érvényességük szempontjából

Az MSZMP Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelveit a KB 1969. június 26-i ülésén tárgyalta. Ezen időpontot követően a TTB több ízben részletesen foglalkozott az MSZMP KB tudománypolitikai irányelveivel, ill. feladatainak teljesítése során iránymutatónak tartotta azokat.

A következőkben a legfontosabb ez irányú tevékenység rövid értékelését adjuk.

2.1. *„A településtudomány tartalma és kapcsolódásai”* című tanulmány a *„Tudománypolitikai Irányelvek”* (a következőkben: *„Irányelvek”*) kiadását megelőzően készült mű, mely alapvető fontosságú volt a további kutatás során. Készült 1968. évben a VÁTTI-ban széleskörű hazai és nemzetközi felmérés alapján. Témafelelőse GRANASZTÓI Pál, a műsz. tudományok doktora. A MTA Műszaki Tudományok Osztálya ezt a tanulmányt a TTB előterjesztésére 1968. december 18-i ülésén megvitatta és állásfoglalásaként elfogadta. (Megjelent a *Településtudományi Közlemények* 1969. évi 22. számában.)

Első fejezetében a település és településtudomány általános fogalmi meghatározását adja. Ezen túlmenően megállapítja a településtudomány célját, társadalmi feladatát és eredményeinek főbb gyakorlati felhasználási területeit. Ebben a vonatkozásban ma is helytálló a célkitűzése, mert egyezik az *„Irányelvek”* ama törekvésével, mely a tudományágak művelésétől azt várja, hogy a kutatás jelentős tudományos eredményekkel segítse a népgazdaság gyors ütemű fejlesztését.

Második fejezetében a településtudomány komplex voltából kifolyóan a társadalomtudományokkal való kapcsolattal és a feladatok ezek irányába való orientálása szükségességével foglalkozik. Utalunk itt az *„Irányelvek”* ama vonatkozására, melyben a szocializmus építése kapcsán a társadalomtudományok növekvő szerepét tárgyalja.

A településtudomány komplexitására és a más tudományokkal való kapcsolatok fejlesztésére vonatkozó alapvető megállapítások is az *„Irányelvek”*-ben lefektetett törekvésekkel egyeznek. Az anyag részletesen kifejti a szervezett és tervszerű kutatás rendszerét ill. módszerét, a településtudomány tagozódását és a továbbfejlesztés számára javasolt ágazati csoportosítást.

E kutatási munka az *„Irányelvek”* szerint végzendő további tudományos munkák számára alapvető volt, különösen azért, mert meghatározta a településtudomány alapjait, kapcsolódásait és fejlesztési irányait.

2.2. *Az „Előterjesztés a településtudomány tudománypolitikai irányelveiről, valamint az 1971–85. évi feladatairól”* című, a VÁTTI által készített előterjesztést a TTB 1971. június 10-én tárgyalta. Az előterjesztés az *„Irányelvek”* alapján készült. Az előterjesztés figyelembe veszi a területfejlesztés és terület-

rendezés tervezésének, valamint szabályozásának új típusú követelményeit — egybevetve a 15 éves távlati népgazdasági tervből származó követelményekkel — és hosszú időre vázlatosan meghatározta a településtudományi kutatómunka, továbbá a vele párhuzamosan folyó területrendezési tevékenység irányát és feladatait.

Az előterjesztés részletesen foglalkozik a nemzetközi tapasztalatsere módozataival, meghatározza rövidebb (5 év) és nagy távlatra a településtudomány sajátos munkaterületébe tartozó kutatási feladatokat, a más tudományágakkal való együttműködést és tudományos eredmények integrálását — elsősorban közgazdasági (hatékonysági), igazgatási (végrehajtási) és szociológiai aspektusból. Foglalkozik továbbá a gazdasági növekedéssel kapcsolatos területi problémákkal, a környezetvédelemmel, a matematikai módszerek fokozottabb alkalmazásával.

Az 1971—85. évek településtudományi kutatásaira szóló alapelvek vázlatának kialakítása mellett tételes tématervet közöl az 1971—75. évek időszakára. E tématervben foglaltak általában ma is helytállóak. A tématervben foglalt kutatások egy része folyamatban van. A témák számát a hatékonyabb kutatás érdekében csökkentették, az ÉVM középtávú kutatási tervével összhangban. A tématerv ma is aktuális, azonban a IV. ötéves tervidőszak végén az elért eredményektől függően valószínűleg kiegészítésre szorul.

2.3. „*Az emberi makro- és mikrokörnyezet legkedvezőbb kialakítása*” című az ÉVM által kidolgozott célprogram tervtanulmány a kutatási és fejlesztési cél meghatározása mellett ismerteti az ez irányú hazai és külföldi kutatások eddigi eredményeit, a kutatási-fejlesztési cél eléréséhez megoldandó feladatokat, a kitűzött kutatási-fejlesztési cél megvalósításának feltételeit, valamint a műszaki fejlesztési eredmény hasznosítását és annak feltételeit.

ATTB által is megtárgyalt 15 éves fejlesztési tervet tartalmazó célprogram ma is időszerű, érvényes és beillik az „Irányelvek” célkitűzéseibe.

2.4. „*A városépítés tudományos művelésének helyzete*” című 1971 december hónapban közreadott tanulmányt a TTB által létrehozott munkabizottság készítette (vezető FARÁGÓ Kálmán a műszaki tudományok doktora, tagok: GRANASZTÓI Pál és PREISICH Gábor a műszaki tudományok doktori, valamint PONGRÁCZ Pál).

A tanulmány az „Irányelvekben” felsorolt szinte valamennyi témakörrel foglalkozik. Helyzetképet ad a kutatási témákról, a kutatás módszereiről, a nyilvánosságra került eredményekről, azok gyakorlati hasznosításáról, végül pedig a kutatási tevékenység szervezeti kereteiről. A feltárás lehetőséget adott a további fejlődés meggyorsítása érdekében szükséges legfontosabb teendők felmérésére.

A helyzetkép tárgyilagosan összefoglalja a településtudományi kutatásokban elért eredményeket, ugyanakkor rámutat a hiányosságokra és nehézségekre is.

A tudományterület fejlesztésének főbb teendőit az „Irányelvek”-kel összhangban állapítja meg. Ezek közt szükségesnek tartja több évre szóló koncepciótervezet kidolgozását, összehangolva a különböző kutatóhelyek településtudományra vonatkozó teljes területét. A városépítés alapvető feladatát — a társadalmi fejlődés számára — az optimális települési feltételek létrehozásában szabja meg. Különös gondot kíván fordítani a környezetkialakítással, továbbá a városok egésze, valamint a város és környéke összefüggéseivel kapcsolatos új kutatási feladatokra. A kutatási feladatokat a társadalmi igényeknek és megoldásuk fontosságának megfelelő sorrendben kívánja végezni, azonosan az „Irányelvek” alapvető célkitűzésével. A kutatás korszerű és egzakt módszerekkel való végzése, a gazdaságosság, a folyamatos megvalósíthatóság és „nyitottság” (variálhatóság) igényei is az „Irányelvek”-nek megfelelőek.

A kutatás szakember-utánpótlási kérdéseinek általános felvetése is az „Irányelvek” egyik legfontosabb követelményén alapul.

A közelmúltban készített helyzetfelmérés szinte minden területen az „Irányelvek”-ben körvonalazott követelményekkel foglalkozik. Jelentős útmutatás a kutatási tervek és a kutatás szervezeti és létszám kérdéseinek konkrétabb megoldására.

2.5. Az előzőekben tételesen felsorolt tevékenység csak az „Irányelvek”-hez legszorosabban kapcsolódó legfontosabb témákat érintette. Rá kívánunk azonban mutatni arra, hogy a tudományág az „Irányelvek” megjelenése előtt is átfogóan foglalkozott a tudánypolitikai kérdésekkel. Így elsősorban azt a széleskörű tudományos munkát és szakirodalmi áttekintést kell említenünk, mely összefoglalóan az Építéstudományi Közlemények településtudománnyal foglalkozó különszámában jelent meg.

Az „Irányelvek” megjelenése után a TTB több olyan kérdéssel foglalkozott, amelyek az „Irányelvek”-ben foglaltakat érintik. Elsősorban a kutatóképzés és továbbképzés, valamint a gazdaságosság kérdéseivel foglalkozó ülések, továbbá a „Városfejlesztés és iparfejlesztés összefüggései” tárgyú konferencia tartoznak ezek közé. Itt említjük „A VÁTTI-ban folyó településtudományi kutatómunka helyzete” és „A településtudomány nemzetközi helyzete” című VÁTTI tanulmányokat, melyekkel a TTB ugyancsak részletesen foglalkozott.

A TTB széleskörű tevékenységéből kiemelt főbb munkák értékelése azt mutatja, hogy a MSZMP Központi Bizottsága által kiadott tudánypolitikai irányelvek eddig is meghatározták az utóbbi évek tudományos tevékenységének irányvonalát. Az alapos helyzetfeltárást tartalmazó elemzések, valamint kutatási tervek megfelelő alapot szolgáltatnak ahhoz, hogy a tudományos ered-

mények objektív értékelése alapján az „Irányelvek”-nek megfelelő részletes és átfogó kutatási koncepció készüljön a tudomány teljes területére vonatkozóan a következő (V.) tervidőszakra. Egyúttal meg kell határozni e terv teljesítéséhez — az „Irányelvek”-ben körvonalazott módon — a szervezeti, személyi és anyagi feltételeket, beleértve a szakember-utánpótlás és a nemzetközi tapasztalatcsere eddiginél nagyobb arányú kibontakozását.

3. A településtudomány tudománypolitikai problémáinak főbb sajátosságai

Az alábbiakban röviden néhány olyan főbb problémára mutatunk rá, amelyek egyrészt általános tudománypolitikai vonatkozásúak, másrészt a településtudomány sajátos problémáinak tekinthetők, nem érintve itt olyanokat, amelyek többé-kevésbé minden tudományág művelésében fennállnak. Általános tudománypolitikai vonatkozásokon azt értjük, hogy a problémák többnyire kapcsolódnak a jelenlegi általános tudománypolitikai célkitűzésekhez, megvalósulásukkal más tudományokat is érinthetnek, mégis sajátosan a településtudománynak magának a tudománypolitikai problémái.

Ezért mindenekelőtt a településtudomány tárgyának azt a sajátosságát és jelentőségét kell kiemelnünk, mely szerint a települések egészére, részeire és hálózatára, e hálózat országos, sőt országon túli területi összefüggéseire irányítva figyelmét, kapcsolatos úgyszólván a szocialista társadalmi fejlődés egészével, különösképpen az urbanizációval, mint osztársadalmi folyamattal. Kapcsolatos olyan módon, hogy egyfelől e fejlődés és e folyamatok megismerése alapján szükséges a művelése, másfelől művelése és annak a gyakorlatban való megnyilvánulási módja jelentős befolyással bírhat magára a társadalmi fejlődésre, különösképpen az urbanizáció és az ezzel összefüggő, fontosságában növekvő környezetvédelem időszerű és távlati alakulására.

Ebből alapvetően és elsőnek az a tudománypolitikai felismerés, egyben követelés származik, hogy a településtudomány, bár a műszaki tudományok között foglal helyet, azok többségéhez képest különösen nagy mértékben és fokozódóan kapcsolódik más tudományokhoz, a műszakiakon és egyes természettudományokon kívül különösképpen számos társadalomtudományhoz is. Ilyen értelemben a műszaki bázis megtartásával fokozódó mértékben válik interdiszciplináris tudománnyá. Ennek különösképpen társadalomtudományi vonatkozásban jelenleg még hiányosak mind az elméleti, módszerbeli, oktatási, mind a tudományszervezési megoldásai, amiből eredő hiányosságok a gyakorlatban is természetesen tükröződnek.

Ez a probléma és követelmény összefüggésben van egy látszólag ettől különböző problémával és követeléssel: a településtudomány mindeddig nem érthette el az egzaktágnak azt a fokát, amit általában más műszaki tudomá-

nyok, vagy például a nem műszakiak közül a természet-, a nyelvtudományok, az orvostudomány. Holott művelése minél nagyobb mértékben hasznosít más tudományos ismereteket, annál inkább szükséges, hogy ezt egzakt módon és módszerekkel tegye, tehesse. Márcsak azért is, mert különállása és létjogosultsága alkalmazott tudományként, főként a társadalomtudományokhoz képest, csak kellő egzaktság esetén, más ismeretek egzakt jellegű felhasználásával válhat szilárdabbá. Egzaktságon itt csak részben érthetjük a számszerűséget, aminek a településtudomány körében való növelése, de főként biztosabb megalapozása kívánatos volna, inkább a mérhetőséget és különösképpen időtálló törvényszerűségek szabatos, egyértelmű meghatározását, aminek jelenlegi mértéke, módja még nem tekinthető kielégítőnek. Interdiszciplinárisabb jellegű művelés esetén, mely kellő megalapozás hiányában a szétfolyáshoz, a településtudomány határai elmosódásához vezethetne, a településtudománynak egzaktabbá tétele tehát mindenképpen szükséges.

Az előbb vázolt probléma és követelmény mindenekelőtt a módszerek kérdését veti fel, ideértve más tudományokból eredő ismeretek felhasználása módszerét is. A településtudomány művelésének jelenlegi egyik legnagyobb problémája a sajátos, korszerűbb és határozottabb módszerek kialakításának késlekedése, illetve az eddigieknek még nem kielégítő fejlesztése. Nem értve ezen azt, hogy helytelen volna más tudományok módszereit esetenként alkalmazni, amint arra korábban több példa volt. Határozottabb és sajátosabb módszer illetve módszerek alkalmazása azonban okvetlenül szükséges ahhoz, hogy akár a társtudományok ismeretei kellő felhasználásra kerüljenek, akár a településtudomány maga gazdagítsa ismereteit. Ez vonatkozatható arra a problematikára is, hogy minél szélesebb körben szükséges a fölösleges, ill. párhuzamos kutatások helyett felhasználni máshol már lefolyt vagy folyó kutatásokat, és arra is, hogy – amennyire a hazai településfejlesztés sajátos körülményei ezeket lehetővé teszik – felhasználjon illetve adaptáljon külföldi, egyrészt szocialista, másrészt más országokból származó urbanisztikai eredményeket, tapasztalatokat. Sőt jelentheti azt is, hogy kellőképpen felhasználja a maga körében a közelmúlt évtizedekben folytatott kutatásokat is. Mindehhez az információ szerzésének és a tudományközi kommunikációnak mindennemű eszköze, ezek fejlesztése szükséges, aminek eredményeként csökkenthető volna a kutatások túlméretezése, szétszórtságuknak eddigi mértéke.

Az eddig felsorolt jelenségek, problémák arra is rámutatnak, hogy amíg a gyakorlatot közvetlenebbül szolgáló alkalmazott ill. részkutatások kellő szervezettséggel és keretek között továbbra is szükségesek, fokozottan szükségesek a tudomány fejlődése és végső fokon hasznosítása érdekében az alapozó jellegű, a tudomány területén belül alapkutatásoknak tekinthető kutatások, ideértve az eddigieknél nagyobb mértékben a módszerekre, a törvényszerűségekre, egyes tudományelméleti problémákra, valamint a települési illetve

településhálózati egységek egészére vonatkozó kutatásokat is. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan fokozottan szükséges a megvalósulásukkal való kapcsolat elmélyítése, a belőlük meríthető tapasztalatok szervezettebb hasznosítása, tehát a visszacsatolásos, általában az empirikus módszerek fejlesztése, — ideértve többek között esettanulmányok, kísérleti tervezés sőt építés eshetőségeit is.

Ez utóbbi felvetés két másik tudománypolitikai problémára, ill. követelményre utal. Egyik a művelésben és a gyakorlattal való kapcsolatokban megmutatkozott, arányaiban túlzott tervezéscentriskusság és az ezzel járt statikus szemlélet, aminek oldása szükséges a tervezést megelőző és követő településfejlesztési feladatok, így a programok, az igazgatás, a végrehajtás, általában a településfejlesztésnek mint folyamatnak a behatóbb megismerése és elméleti megalapozása irányában. Másfelől a tudománypolitika körébe vonható az a követelmény is, hogy a településtudomány a rendelkezésére álló eszközökkel szélesebb körű társadalmi bázist teremtsen a maga számára az eddigi jobhára elkülönült, szakági jellegű művelés helyett.

A felsorolt problémáknak úgyszólván mindegyikével kapcsolatos az a törekvés, illetve művelési irány, amit ez idő szerint prognosztikának nevezünk. Kiemelkedő fontosságú azáltal, hogy a településtudomány nem leíró, hanem alakító szándékú és így alapvetően a jövő fejlődésre irányuló tudomány, továbbá azáltal is, hogy e téren kapcsolódhat a leginkább más tudományoknak a jövő fejlődést vizsgáló, előrejelző tevékenységeihez. Éppen azáltal azonban, hogy ilyen széles körű a jelentősége, a feladata, alapjaiban tudománypolitikai, mindenesetre tudományelméleti jellegű az a követelés, hogy a prognosztika céljai, módszerei, kapcsolatai kellőképpen meghatározottak legyenek mind a településtudományon belül, mind e problematikának más tudományokhoz való viszonylataiban. A szocialista társadalmi fejlődés megalapozott szolgálata, a településtudomány megfelelő hatékonysága szempontjából éppen ezért a prognosztika kellő elhatárolást, megalapozást, valamint sajátos módszereket, egészében fejlesztést igényel, ideértve ehhez szükséges újszerű, például kibernetikai módszereket is.

Azáltal tehát, hogy a településtudomány tárgya társadalmi értelemben ily átfogó, széles körű, területi értelemben az ország egész területére és valamenyny területi egységére kiterjed, más tudományokkal mind közelebbi kölcsönhatásokba kerül, ill. kell hogy kerüljön, talán legáltalánosabb tudománypolitikai követelmény végezetül az, hogy művelésének lehetőségei az eddiginél szélesebb körűen biztosítottak, problémái, feladatai és eredményei pedig a társadalmi tudatban szélesebb körűen ismertek legyenek. Valójában tehát társadalmi szerepének megfelelő működést fejthessen ki.

4. Az MSZMP tudománypolitikai irányelveinek érvényesülése a településtudományi kutatómunkában

4.1. *A településtudomány fejlesztő erővé válása*

Ahogy a marxista megfogalmazás szerint a termeléshez kapcsolódó tudományágak a társadalom magasabb fejlettségi fokán a legfontosabb termelő erővé válnak, ugyanúgy felállíthatjuk a településtudomány számára azt az igényt, hogy az urbanizáció fejlődésének, a városi infrastruktúra fontossága növekedésének magasabb fokán a településtudomány váljon a legfontosabb *térbeli* rendező erővé. Ezen a fokon már nem elegendő a kutatások eddigi hatása a fejlesztésre, az urbanizációs jelenségek magyarázata és azoknak normatív előre vetítése. A településtudománynak fel kell tárnia a területi fejlődés törvényszerűségeit, annak jellemzőit és a törvényszerű, de spontán és nem mindig előnyös fejlődés befolyásolási lehetőségeit és ennek megfelelő tervezési és ösztönzési módszereit.

A településtudomány elsősorban a gazdaságpolitika és a társadalompolitika előtt álló feladatok megoldásában kell hogy segítséget nyújtson, e feladatoknak megfelelő települési és területi rendszerek kidolgozásával. Nem elegendő azonban, hogy a gazdaságpolitika hasson a településtudomány feladataira, hanem a településtudomány eredményeinek is hatniuk kell a gazdasági és társadalmi politika döntéseire.

A településtudomány elsősorban a regionális- és várostervezés módszereire és tartalmára kell hogy hatást gyakoroljon. Másodsorban azonban a műszaki tervezés programjaira. A népgazdasági tervek területi megoldásaira, a tanácsok gazdaságpolitikai és várospolitikai döntéseire is ki kell hogy fejtse hatását. A területi és urbanisztikai tervezés hatékonysága is a társadalmi követelményrendszernek a települési és területi szerkezetekkel való összefüggésein múlik, amelyekre a településtudománynak kell fényt derítenie.

Mindeddig a településtudomány eredményei nagyobb, de nem kellő mértékig a tervezésben való hasznosításra irányultak, azonban igen fontossá vált, hogy ezek az eredmények a tanácsokhoz és a különböző központi és ágazati állami szervekhez is elérjenek, hogy azok szemléletére befolyást tudjanak gyakorolni.

4.2. *A településtudomány interdiszciplináris jellegéből fakadó problémák*

A település és településhálózat fejlesztése igen sok egymással összefüggő és együttműködő szakágazat kutatásainak eredményei alapján lehetséges. Ezért a településtudomány összefogó koordinációs jellegének gyakorlati célokból való feltárása településtudományi szervezési feladat. Az interdiszciplinaritás nem mindig az összhang megteremtésének igényével jelentkezik. Többször felmerült az egyes településtudományban résztvevő tudományos szakágazatok

elsőbbségéért való vetélkedés káros irányzata is. Meg kell állapítani, hogy a településtudomány koordinációs jellegéből következően valamilyen szakmai hegemoniáért való harc a tudományos feltárás szempontjából torzító, és nem valóságfeltáró hatású. Igen előnyös módon befolyásolja a településtudomány demokratizmusát, a kutatás és a kutatási eredmények szabadságát az, hogy nemcsak kutatóintézetek és a TTB, hanem különböző társadalmi szervek is foglalkoznak a településtudományok különböző aktuális kérdéseinek megvitatásával. Ilyen a MTA, a MÉSZ, az ÉTE, a HN, a Közgazdasági Társaság, a Közlekedéstudományi Egyesület, a MUT stb.

A különböző tudományos és tervezési koncepciók nyílt és demokratikus megvitatása előnyösen befolyásolta a kutatások eredményeit.

Kevésbé kedvező képet lehet találni a településtudomány különböző ágaival foglalkozó kutatóintézetek egymás közti együttműködése és a kutató és tervező intézmények egymás közti együttműködése vonatkozásában. Ezen a téren változásra és az irányító szervek koordinációs tevékenységére volna szükség, mivel csak ez segíthetné elő a kutató szerveken belüli és kutató szervek közötti tudományos viták kialakítását, a különböző kutatási eredmények közismertté tételét és kölcsönös ellenőrzését, párhuzamos kutatómunkák felesleges elvégzésének elkerülését.

Szükséges volna felülvizsgálni és rendezni a kutatások eredményeinek publikációs helyzetét, mivel csak a publikált eredmények lehetnek valóban hatékonyak a gyakorlati fejlesztés szempontjából. Ebből a szempontból nem kielégítő az egyébként úttörő munkát végző, de évenként csak egyszer megjelenő *Településtudományi Közlemények*, ill. más folyóiratok által nyújtott, kellően nem profilírozott publikációs lehetőség és vitaforum.

4.3. *A településtudomány nemzetközi kapcsolatai*

A településtudomány jellegzetessége az, hogy egyrészt határozottan „nemzeti” jellegű (másként szólva hazai) tudomány, amennyiben az ország konkrét területének, településeinek és településhálózatának kialakításával foglalkozik. Ugyanakkor azonban a legnagyobb mértékben kell támaszkodnia a külföldi tapasztalatok megismerésére, a hazai feltételek közötti adaptálására, feldolgozására és transzformálására. Nem szabad megismételnie a külföldön már eredménnyel elvégzett kutatásokat. Ez a felismerés csak nemrég kezdí áthatni a kutató intézeteket. Néhány évig szétforgácsolt módon számtalan külföldön is kutatott témával foglalkoztak, a külföldi eredmények megfelelő ismerete nélkül. Jelenleg már megindult a külföldi tapasztalatok hasznosítására szolgáló kutatómunka, elsősorban a nálunk fejlettebb országok település- és területfejlesztési módszereinek és kutatási eredményeinek megismerésére.

A szocialista országokkal való kapcsolatok különösen hasznosak. Ezen a téren együttműködés folyik a KGST Városrendezési és Regionális Munkacso-

portja keretében és két oldalú együttműködés formájában is. Meg kell azonban említeni, hogy a számunkra leghasznosabbnak mutakozó Szovjetunió kutató-intézeteivel való intenzív kapcsolat messze elmarad nemcsak az igények, hanem más szocialista országokkal tartott kapcsolatok mögött is.

A párthatározat egyik lényeges eleme a nemzetközi tudományos szervezetekben való magyar részvétel igénye. Ezen a téren kevés eredményt mutathatunk fel.

Aktívan részt veszünk a KGST és az ENSZ, EGB közös tudományos munkáiban, azonban nem sikerült a kutatók rendszeres részvételét biztosítani az ENSZ EGB európai kutató szerveinek konferenciáján.

A közgazdász területi kutatóknak jó kapcsolataik vannak nemzetközi szervezeteikkel (RSA), azonban az urbanisztika és területi fejlesztés különböző más szakmájú embereinek, így az építő- és az építészmérnök városrendezőknak semmiféle kapcsolatuk nincs a tudományos témákat tárgyaló legfontosabb világszervezettel, a FIHUAT-tal.

Külön meg kell említeni a határunk mentén fekvő szocialista országokkal folytatott közös határmenti területrendezést, mivel ez fokozottabb együttműködési lehetőséget biztosít a kutatási és metodikai kérdésekben is.

4.4. *A kutatók képzésének kérdései*

A településtudományi kutatásokban résztvevő szakemberek képzésének jellegzetes vonása, hogy magas tudományos képzettséget ebben a szakmában hosszú időn keresztül csak a gyakorlati munkákon keresztül lehetett szerezni. A jó képességű fiatal szakemberek egyetemi továbbképzése, a tudományos kutató szervek fiatalokkal való utánpótlása csak a legutóbbi időkben kezdődött meg. Előre látható, hogy a most belépő fiatal kutatók néhány évi munka után magas képzettségű szakemberekké képesek fejlődni.

Kevésbé rendezett a kutatásban és tervezésben foglalkoztatott magas képzettségű szakemberek cserélődése. A gyakorlati munkán keresztül való kutatóképzés elsősorban azzal a következménnyel kellene hogy járjon, hogy a magas minősítésű gyakorlott és tudományos alapokat is felhasználó tervezők közül kellene a legjobb kutatási káderutánpótlást megszervezni. Ennek azonban még semmiféle ösztönző feltételei sincsenek meg és ezért megfigyelhető bizonyos káros szegregáció, sőt időnként ellentét a településtudományi kutatók és tervezők között.

A jelenlegi tudományos minősítési gyakorlat, amely a párthatározat ellenére még főként az egyéni kutatások és disszertációk minősítésein alapszik, nem felel meg a településtudományi kutatások jellegének. A településtudományi kutatások ugyanis majdnem minden eredményre vezető esetben kollektív kutató-teamek munkáját igénylik. A teamek munkamegosztáson és szakágazati különbségeken is alapulnak, ezért sokkal jobban megfelelne a telepü-

léstudományi kutatók minősítési rendszerének az „Irányelvek”-ben is nyomatékosan ajánlott kollektív minősítés módszere. Ennek módozatai azonban egyáltalán nincsenek kidolgozva és ezért ilyen minősítés nem is létezik, aminek első következménye, hogy alig van kandidátusi minősítésre jelentkező vállalkozó a településtudomány terén.

A településtudományi kutatásra is jellemző volt a segédkutatók arányszámának túl alacsony százaléka, ami a kutatás hatékonyságát csökkentette. Az utóbbi években történt e téren lényegesebb változás, amelynek folyamán a kutatók és segédterők arányszáma a legfontosabb kutató intézményekben 1 : 1 arányra változott.

4.5. *A településtudományi kutatási programok*

A településtudományi kutatásoknak hosszú ideig jellemző vonása volt a témák teljes szétforgácsoltsága, amelyet csak nehezen tudott összefogni az akkori távlati tudományos kutatási terv. Ugyanakkor a településtudomány különböző szakterületein dolgozó kutatóintézetek kutatási feladatai egymás közt sem voltak összehangolva. Ebben a tekintetben előnyös változás észlelhető az „Irányelvek” alapján, azok megjelenése óta. A szétforgácsoltság, amely évente több mint 100 egymástól független kutatási feladatot jelentett, jelentősen csökkent. Napvilágot látott a kutatást irányító ÉVM Középtávú Kutatási Terv-e, amely összesen hat fő témát tartalmaz. A fő témák több, gyakorlatilag fontos kutatásból állnak össze. Egy-egy fő témát egy-egy együttműködő kutató team tud kidolgozni, amely ebben a tárgykörben specializálódik is, ámbar a teamek nem fix szervezeti formák, mégis a távlati kutatási fő témák rendszere egyúttal biztosítja a kollektív kutatási módszerek lehetőségeit is.

Hiányzik azonban még egy nagy távlatú, pl. egy 15 éves kutatási iránykonceptió, amely nagyban elősegítené a középtávú kutatási programok helyes kidolgozását.

Megmarad azonban továbbra is a különböző szakágazati kutatási vonalak közötti összehangolatlanság és aránytalanság is, amely periódusonként változik. Jelenleg pl. előnyben vannak a területi közgazdaságtani, közműkutatási, a szociológiai témák és a kibernetikai módszerek felhasználására vonatkozó kutatások. Ugyanakkor az előző időszakhoz képest elmaradott területté vált a városgazdálkodással és városok beépítésével kapcsolatos kutatás.

Kialakulófélben van egy környezetfejlesztési kormányzati célprogram, mely azonban nem látszik elegendőnek. A környezeti problémák, az intenzív ipari fejlődés, a települések gyors változása-fejlődése időszakában indokolt, hogy a MTA településtudományi környezeti célprogram kidolgozását is szorgalmazza.

5. A MSZMP KB tudánypolitikai irányelvei alapján a településtudomány területén kialakított követelmények, ill. sajátos településtudományi irányelvek érvényesítése a Településtudományi Bizottság és a településtudomány feladatkörében érdekelt más tudánypolitikai szervek tevékenységében

5.1. Az előbbieken elmondottak alapján a településtudományt, mint a legdinamikusabban fejlődő komplex tudományterületek egyikét kell kezelni, amelynek eredményeiben jóformán a tudományok összességének mindenkori eredményei kell, hogy optimális módon ötvöződjenek. Megtartva tehát a településtudomány eredeti — döntően műszaki szemléletű — célkitűzését, amely szerint a települések és településrendszerek optimális kialakításához szükséges törvényszerűségeket kutatja és állapítja meg, egyre nagyobb mértékben kell kifejleszteni a településtudomány koordinatív és szintetizáló szerepét — a települési rendszerrel kapcsolatos műszaki alkotásnak és térbeli rendezésnek tudományos megalapozásához szükséges további kutatások egyidejű elmélyítésével, korszerűsítésével.

A TTB-nak foglalkoznia kell a településtudományhoz kapcsolódó más tudományterületek összességének feltárásával és az interdiszciplináris együttműködés fejlesztésével.

5.2. A kutatás követelményei között kiemelkedő szerephez kell juttatni a környezetvédelem (ill. a környezet tervszerű fejlesztése) humán-ökológiai szempontjait, amelyek az ember és a környezet viszonyának, kölcsönös kapcsolatának legjobb megoldására irányulnak a települési rendszer társadalmi munkával létrehozott (vagyis művi jellegű) műszaki keretei között.

A TTB-nak foglalkoznia kell a település mint „művi környezet” problémakörének feltárásával és az ebből eredő új célkitűzések, a környezetfejlesztési kormányzati célprogramból reá háruló feladatok meghatározásával, ill. településtudományi környezeti célprogram kidolgozásának lehetőségével.

5.3. Hasonlóan nagy jelentőséget kell tulajdonítani a települési rendszer fejlesztésével és üzemeltetésével kapcsolatos gazdaságtudományi kérdések művelésének, aminek eredményei egyrészt lehetővé teszik a települési rendszer fejlesztését szolgáló műszaki feladatok gazdasági realitásának és hatékonyságának megítélését, másrészt a települési rendszer fejlesztését szolgáló műszaki tevékenység tervszerű megoldásának a nemzeti és nemzetközi szintű gazdasági tervezéssel való összehangolását.

A TTB-nak foglalkoznia kell a települési rendszer gazdaságtudományi vonatkozásaival és az ezekből eredő követelmények megállapításával.

5.4. Súlyának megfelelően kell foglalkozni a települések életét, minden irányú funkcióit meghatározó városgazdaság (településgazdaság), igazgatás és szervezés, valamint várospolitikai (településpolitika) tudományos jelentőségű problémáinak vizsgálatával.

A TTB-nak az eddigieknél nagyobb figyelmet kell fordítania a települések

életfunkcióit szabályozó, kiszolgáló városgazdasági és igazgatási feladatok vizsgálatára.

5.5. Különös figyelmet kell szentelni a települési rendszer fejlesztésével kapcsolatos követelmények megalapozását szolgáló prognosztikának, tekintettel arra, hogy a településtudomány eredményei alapján megvalósuló helyzet: a létesítmények elrendezése, a területek felhasználási módja, a települések és a településhálózat szerkezete, a termelőerők térbeli elhelyezkedése, az infrastruktúra területi rendszere stb. a művi környezet viszonylag legnagyobb távlatban is fennmaradó elemei, és mint ilyenek, a gazdasági tervekre jellemző távlatoknál sokszorta hosszabb ideig fennmaradnak és létezésükkel vagy szolgálni képesek az akkori igények kielégítését, vagy pedig csak jelentős ráfordítások árán elhárítható akadályává válnak az akkor időszerű fejlesztési feladatok végrehajtásának.

A TTB-nak foglalkoznia kell a ma már minden tudományterületen elengedhetetlen prognosztikai módszerek alkalmazási lehetőségeinek vizsgálatával, a településtudomány sajátos jövőkutató feladatainak meghatározásával.

5.6. A tudományterület hagyományos módszereihez képest egyre erőteljesebben kell fejleszteni a vizsgálatok és eredmények objektivitását, valamint egzaktságát szolgáló elvek és módszerek kialakítását. Egyre jobban kell törekedni a mérhetőség, az objektív összehasonlíthatóság, mérlegelhetőség ill. értékelhetőség feltételeinek megteremtésére, amit a lehetséges megoldások optimalizálásának követelménye mellett az igénybe vett társtudományok objektívebb és egzaktabb eredményeinek alkalmazási lehetősége, továbbá a településtudomány eredményeinek gyakorlati felhasználása terén szükséges adatmennyiség tárolásának és feldolgozásának igénye is felvet.

A TTB-nak foglalkoznia kell az objektivitást és egzakttságot elősegítő matematikai módszerek, ill. rendszertechnika alkalmazási lehetőségeinek továbbfejlesztésével.

5.7. Az eddigi interdiszciplináris tevékenység során felmerült problémák szükségessé teszik a kölcsönös megértés érdekében a településtudomány és a vele szükségszerűen együttműködő társtudományok közös terminológiájának, vagy legalább a közösen alkalmazott fogalmak egységes értelmezésének tisztázását és rögzítését.

A TTB-nak felül kell vizsgálnia a településtudomány terminológiáját, különös tekintettel az utóbbi időben végbement fejlődésre, valamint az együttműködő szakterületeken kialakult nomenklatúrára.

5.8. A tapasztalatok szerint szükségesnek látszik tudományos szinten foglalkozni a településtudomány gyakorlati alkalmazásának területén tartósan fennálló metodológiai problémák megoldásával, ideértve a gyakorlati alkalmazással kapcsolatos tapasztalatok módszeres felhasználását is.

A TTB-nak foglalkoznia kell a kutatások, a területi tervezés-fejlesztés,

regionális tervezés és rendezés stb. módszertanát megalapozó új irányelvek vizsgálatával.

5.9. A településtudomány eredményeinek gyakorlati érvényesülését akadályozó szakember-problémák megoldásával is foglalkozni kell, mégpedig mind mennyiségi, mind pedig minőségi vonatkozásban. Fokozatosan biztosítani kell annak a feltételeit, hogy a megalapozott településtudományi ismereteket igénylő munkaköröket megfelelő képzettségű szakemberekkel lehessen betölteni, ami magába foglalja azt a követelményt is, hogy a településtudományi ismeretek színvonalát (az itt vázolt új követelmények figyelembevételével) mind a szakemberek iskolai (főiskolai, egyetemi) képzése, mind a már munkában levő szakemberek megfelelő továbbképzése útján a mindenkori igényeknek megfelelően fokozni lehessen.

A TTB-nak meg kell vizsgálnia a BME Építészmérnöki Karán a szervezés stádiumában levő „urbanisztikai ágazat” tantervét, tananyagainak tematikáját, a „Városépítés-városgazdaság” szakmérnöki tagozat eddigi tapasztalatait és továbbfejlesztési lehetőségeit és általában a településtudomány gyakorlati alkalmazása területén fennálló mai és távlati káderproblémák kielégítésének lehetőségeit.

5.10. A településtudomány területén folytatott nemzetközi tapasztalatcsere jelentősen járul hozzá a kutatások hatékonyságának növeléséhez, a kutatógárda szakmai színvonalának emeléséhez.

A TTB használja fel a MTA erkölcsi és anyagi támogatási lehetőségeit a nemzetközi kapcsolatok tervszerű ápolására.

Die wissenschaftlichen Probleme der Siedlungswissenschaft. Der vorliegende Situationsbericht bewertet die zum Thema früher ausgearbeiteten wichtigeren Studien vom Standpunkt ihrer Wirksamkeit und Gültigkeit und weist dann auf jene hauptsächlichsten Probleme der Siedlungswissenschaft hin, die wegen ihrer allgemeinen wissenschaftspolitischen Beziehungen oder ihres speziellen siedlungswissenschaftlichen Charakters ein Anrecht auf Interesse haben. Die Studie befaßt sich mit der Frage, wie die wissenschaftspolitischen Richtlinien des Zentralkomitees der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei in der siedlungswissenschaftlichen Forschungsarbeit zur Gültung kommen und macht Vorschläge für die Abgrenzung jener hauptsächlichsten Prinzipien und Aufgaben, welche die weitere Tätigkeit der Siedlungswissenschaftlichen Kommission bestimmen.

Policy Problems in Urban Science. This report on the present situation briefly evaluates the efficiency and validity of the more important earlier papers on the subject, and points out those main problems of Urban Science, which might be of interest for its impact on general science policy or for their specific character. The paper deals with the questions of applying the directives on Science Policy of the Central Committee of the Hungarian Socialist Workers' Party to Urban Science research and then advances proposals for those main principles and tasks which will determine the future work of the Committee on Urban Science.